

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi -
International Journal of Social Sciences Academy, Yıl 4, Year
4, Sayı 9, Issue 9, Ağustos 2022, August 2022
e issn: 2687-2641

19. YÜZYIL SONLARINDA KIRKLARELİ MERKEZ İLÇEDE BULUNAN GAYRİMÜSLİM OKULLARI

NATIONAL SCHOOLS LOCATED IN THE CENTRAL DISTRICT OF
KIRKLARELI AT THE LATE OF THE 19TH CENTURY

Gökben PALA AZSÖZ

Dr. Öğretim Üyesi, Kırklareli Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,
Kırklareli/Türkiye.

Asst. Prof., Kırklareli University, Architecture Faculty, Architecture Department,
Kırklareli/Turkey.

gokbenazsoz@klu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-8811-4920

Makale bilgisi | Article Information

DOI: 10.47994/usbad.1086159

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 11.03.2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 08.07.2022

Yayın Tarihi / Date Published: 20.08.2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Ağustos / August

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Azsöz Pala, G. (2022). 19.
Yüzyıl Sonlarında Kırklareli Merkez İlçede Bulunan Gayrimüslim Konutları. *USBAD
Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 4(9), 437-457.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism
detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Tanzimat (1839) ve Islahat (1856) sonrası süreçte Osmanlı Devleti'nde yaşayan gayrimüslim azınlıklara yeni haklar tanınmış ve bu tebaa kendilerine tanınan yeni haklar sayesinde dini ve sivil pek çok yapı inşa etmiştir. Kendi dinlerini ve kültürlerini yaymak amacıyla eğitim politikaları çerçevesinde inşa edilen yapı türlerinden biri de okullar olmuştur. Gayrimüslimlere tanınan hakların genişletilmesiyle birlikte yeni açılacak gayrimüslim okulları da sistem içinde yerini bulmuştur. Daha sonraları büyük bir mesele haline gelen bu konu yüzyılın sonlarına doğru özellikle Rumeli'de gayrimüslim ve yabancı okullarının sayısının artmasıyla devlet tarafından önemsenir hale gelmiştir. Alan çalışması yapılan Kırklareli Merkez ilçede 19. yüzyılın sonunda toplamda 106 tane gayrimüslim okul yapısı bulunmaktaydı. Bu çalışmada Kırklareli Merkez ilçesindeki Astiki Skoli, Arion Müzik Okulu, Parthenogogeio ve Alliance Yahudi Okulu olmak üzere bilgi ve belgelerine ulaşılabilen dört gayrimüslim okulu incelenmiş ve günümüze ulaşan veya ulaşamayan bu yapılar hakkında bilgiler verilerek bir arşiv oluşturulmuştur. Bu arşiv ile günümüzde unutulmuş olan bu yapılar hakkında gelecek kuşaklara görsel ve yazılı bir kaynak bırakmak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Azınlık Okulları, Bulgar/Musevi/Rum Okulları, Gayrimüslim Tebaa, Kırklareli

Abstract: After the Tanzimat (1839) and the Reformation (1856), new rights were granted to the non-Muslim minorities living in the Ottoman Empire, and these subjects built many religious and civil structures thanks to the new rights granted to them. One of the types of buildings built within the framework of educational policies in order to spread their own religion and culture has been schools. With the expansion of the rights granted to non-Muslims, newly opened non-Muslim schools have also found their place in the system. This issue, which later became a big issue, became important to the state towards the end of the century, especially with the increase in the number of non-Muslim and foreign schools in Rumelia. 19 In the Central district of Kırklareli, where field work was conducted. At the end of the century, there were a total of 106 non-Muslim school structures. In this study, Kırklareli province in the past Skoli, Arion music school, and the Jewish Alliance on Accessible Information and documentation parthenogogeio school, four non-Muslim school and studied extant structures that do not reach or giving information about an archive has been created. With this archive, it is aimed to leave a visual and written resource to future generations about these structures that are forgotten today.

Key Words: Minority Schools, Bulgarian/Jewish/Greek Schools, Non-Muslim Subjects, Kırklareli

1. GİRİŞ

Osmanlı İmparatorluğu, kuruluş yıllarından itibaren birçok farklı kültür, dil, din ve mezhepten insanı bünyesinde barındıran çok uluslu bir toplum yapısına sahip olmuştur. Bu toplum yapısı içinde Müslüman ve gayrimüslimlerin kendi ibadet alanları ve eğitim kurumları ayrı ayrı inşa olmuş ve kendi inanç sistemine göre eğitim vermiştir. Genellikle bir kilise ya da hahamhanenin yakınında konumlanan ve dini eğitim veren gayrimüslim okulları, cemaatlara ait teşkilatlara bağlı olarak kendileri tarafından yönetilmiştir.

İmparatorluğun duraklama ve gerileme dönemlerine girmesi, toprak kayıplarının artması ve Batılı devletlerin baskıları, Osmanlı Devleti'nde birtakım değişimleri beraberinde getirmiştir. 3 Kasım 1839'da Tanzimat Fermanı ve 18 Şubat 1856'da

Islahat Fermanı ilan edilerek Osmanlı vatandaşı olan herkesin kanun önünde eşit haklara sahip olması, can ve mal güvenliğinin sağlanması, her cemaatin kendi milli dilinde eğitim yapabilmek için okul açmasına izin verilmesi gibi yeni düzenlemeler getirilmiştir.

Çalışma alanı olarak Osmanlı İmparatorluğu döneminde gayrimüslim azınlıkların yoğun olarak yaşadığı bölgelerden biri olan Kırklareli Merkez ilçesi seçilmiştir. Çalışmada 19. yüzyılda Kırklareli Merkez ilçede hizmet vermiş gayrimüslim okulları mimarlık tarihi açısından incelenmiştir. Çalışma doğrultusunda yapılan araştırmalar ile elde edilen bilgiler sayesinde Trakya topraklarında bir zamanlar yaşamış farklı kültürlerin ve toplumların tarihlerine ışık tutulmuş ve günümüzde ulaşabilmiş olan eğitim yapılarının korunması gerekliliği üzerinde durulmuştur.

1.1. Amaç

Kırklareli kenti Avrupa ile Asya'yı birbirine bağlayan geçiş güzergahının üzerinde bulunmaktadır. İstanbul'a yakınlığı, ulaşım kolaylığı, sosyoekonomik imkanlar, tarihi geçmişi vb. gibi sahip olduğu değerler düşünüldüğünde kültürel anlamda incelenmesi gereken bir kenttir. Bu çalışmada; Kırklareli'nde pek bilinmeyen bir geçmiş olan gayrimüslim yapı türlerinden okullar incelenmiştir. Pek çoğu günümüze ünümüze ulaşmamış olan gayrimüslim okul yapıları hakkında çok az sayıda çizim, fotoğraf, arşiv belgesi kalmıştır. Makalede bu bilgi ve belgeler kullanılarak gayrimüslim okul yapılarına ait bir arşiv oluşturmak ve gelecek kuşaklara Kırklareli kentinde 19. yüzyılın sonlarında açılarak hizmet vermiş olan gayrimüslim okulları hakkında görsel ve yazılı bir kaynak bırakmak amaçlanmıştır.

1.2. Kapsam

Alan çalışması olarak 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarında pek çok gayrimüslim okulunun faaliyette bulunduğu Kırklareli Merkez ilçesi seçilmiştir. Kentte Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar pek çok etnik kökenli topluluk ikamet etmekteydi. Bu sayede kentte farklı gruplara ve kültürlere ait tarihi yapıların izlerine rastlamak mümkündür. Bu çalışmada ele alınan okul yapıları da bu yapı türlerinden biridir. Kaynaklarda 19. yüzyılın sonlarında kentte Rumlara ait 63, Bulgarlara ait 40, Katoliklere ait 2 ve Musevilere ait 1 adet mektebin hizmet verdiği geçmektedir. Çalışma Astiki Skoli (Yunan Okulu), Arion Müzik Okulu, Parthenogogeio (Yunan Kız Okulu) ve Alliance Yahudi Okulu olmak üzere bilgi ve belgelerine ulaşılabilen dört yapı üzerinden yürütülmüştür.

1.3. Yöntem

Araştırmaya Kırklareli kentinin konumu ve tarihi geçmişi ile başlanmış ana konuya geçmeden önce Osmanlı Devleti'ndeki eğitim sisteminden ve Osmanlı döneminde ülke topraklarında açılan gayrimüslim okullarından bahsedilmiştir. Daha sonra yerinde gözlem, araştırma ve inceleme yapılarak Kırklareli Merkez ilçede 19. yüzyılın sonlarında açılmış olan gayrimüslim okullarının tarihleri, o döneme ve günümüze ait fotoğrafları, vaziyet ve kat planları ile geçirdikleri tadilat ve restorasyonlar hakkında bilgi verilmiştir. Bunun yanında çalışma sırasında güncel makaleler, tezler, sempozyumlarda sunulan bildiriler, kitaplar detaylı bir

şekilde incelenmiş; salnâmeler, ansiklopediler, arşivler ve Kültür Varlıkları Envanterleri ile Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgelerinden de yararlanılmıştır.

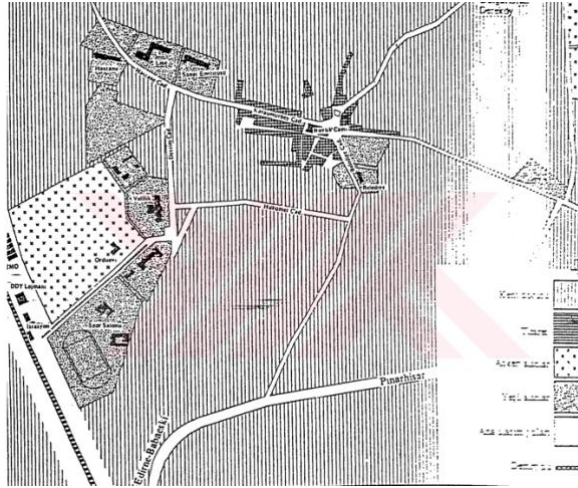
2. KIRKLARELİ

Bu bölümde öncelikle çalışma alanı olan Kırklareli ilinin konumu ve tarihi hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

2.1. Kırklareli İli Coğrafi Komumu ve Tarihçesi

Eski bir tarihi yol üzerinde kurulmuş olan Kırklareli vilayeti, Istranca Dağları'nın güneyinde yer almaktadır (İA, 1977: 762). Vilayetin tarihi incelendiğinde kimler tarafından hangi tarihte kurulmuş olduğu bilinmemektedir. Vilayetin etrafında çok eski tarihlere dayanan höyükler yer almaktadır. Bu nedenle ilk kuruluş tarihinin eski dönemlere dayandığı düşünülmektedir (Akin, 1997: 9). O devirdeki ismi Kırkkilise (Gökbilgin, 1952: 8,7) olan Kırklareli tarihi bir yol üzerinde yer almasından dolayı birçok antik yerleşim merkezine ev sahipliği yapmıştır. Bölgeye dair yapılan incelemelerden elde edilen bilgiler vilayete yerleşen insanoğluna ait verilerin neolitik döneme kadar uzandığını göstermektedir. Daha sonraki dönemlerden Roma Dönemi'nin ortalarına kadar geçen süreçte bölge küçük krallık ve prensliklerin hakimiyeti altına girmiştir (URL1).

Konumu itibari ile stratejik olarak önemli bir noktada bulunması Kırklareli'nin Roma ve Bizans İmparatorlukları dönemlerinde istilalara uğramasına neden olmuştur. 1363 tarihinde I. Murat döneminde Osmanlı topraklarına katılan Kırklareli (Edirne Vilayet Salnamesi, 1309/1892: 244) bu tarihten itibaren Rumeli Beylerbeyliği'ne bağlanmıştır. Sonraki dönemde Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar Edirne Vilayetine bağlı bir sancak olan Kırklareli; 1924 tarihinde il olmuştur (Akin, 1997: 9).

Şekil 1: Kırklareli Kent Planı (Cumhuriyet Dönemi) (Hacıhafizoğlu, 2003)

Osmanlı Devleti döneminde Türkler ile diğer gayrimüslim azınlıklar Musevi, Rum, Bulgarlar ve hatta Çingenerler de Osmanlı tebaasına bağlıyken Trakya yöresinde uzun yıllar bir arada yaşamışlardır. Balkan Savaşı, Kurtuluş Savaşı yıllarında ve hatta en son Cumhuriyet döneminde 1950'li yıllarda Kırklareli'nde yaşayan gayrimüslim azınlıklar göç etmişlerdir (Yurt Ansiklopedisi, 1983).

3. OSMANLI DEVLETİ'NDE EĞİTİM SİSTEMİ

Bu bölümde; Osmanlı Devleti'ndeki eğitim sistemi ve gayrimüslim okulları hakkında bilgi verilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde eğitim çalışmalarının ve etkinliklerinin düzenlenmesi görevi Tanzimat'tan önce, Meclis-i Umuru Nafia adlı bir kuruluş tarafından yerine getirilmekteydi. Daha sonra 1839'da Mekâtib-i Rüştîye Nezâreti adıyla bir Devlet Bakanlığı oluşturulmuştur. 1847'de de Mekâtib-i Umumiye Nezâreti (Umumî Mektepler Nezâreti) kurulmuştur. 1857 tarihinde ise Maârif-i Umumiye Nezâreti (Umumî Maârif Vekâleti) kurularak, eğitim çalışmalarının devletçe sevk ve idare edilmesi yoluna gidilmiştir. 1869 Maârif-i Umumiye Nizamnamesi'ne kadar geçen zamanda Bakanlık Merkez örgütünde daire, şube, kurul ve komisyonlar kurulmuştur. Maârif-i Umumiye Nizamnamesi'nden sonra 1880'de Osmanlı vilâyet merkezlerinde maârif müdürlükleri olarak bilinen eğitim müdürlüklerinin oluşturulması kararlaştırılmıştır. Bu dönemde ilk kez okullar basamaklara ayrılmıştır (Turfan, 2013: 1).

25 Şubat 1911'de "Maârif-i Umumiye Teşkilâtı Nizamnamesi" adıyla Genel Eğitim Örgütü tüzüğü ile Eğitim Bakanlığı'nın merkez ve taşra örgütünün yönetimi, okulların basamaklara ayrılması ve denetim meseleleri daha ayrıntılı bir biçimde gündeme getirilmiştir. 1914 tarihinde de bir tüzük çıkartılarak bazı yeniliklere gidilmiştir. Söz konusu tüzükte adı Meclis-i Kebir-i Maârif olan Büyük Eğitim Meclisi'ne, kitap seçimi, ders dağıtım çizelgeleri ve yönetmeliğin hazırlanması, öğretmenlik sınavlarının yapılması ve disiplin işlerinin takibi gibi görevler verilmiştir. Yönetme ve yürütme ile ilgili merkez örgütünde ise Tedrisat-ı İptidaiye (ilköğretim), Tedrisat-ı Taliye (ortaöğretim), Tedrisat-ı Âliye (yükseköğretim) ve Muhasebe (hesap işleri) Kurumu adında dört kurum mevcuttu (Büyükkarcı, 2004: 385-386).

3.1. Osmanlı Devleti'nde Gayrimüslim Okulları

Osmanlı Devleti'nde yaşayan halk hiçbir zaman zorlamalara maruz kalmadılar, kökenleri ne olursa olsun dini ibadetlerini yerine getirmekte serbest ve özgürdüler. Bu farklı topluluklar hiçbir şekilde etnik kökenleriyle anılmayıp, dini ve mezhebi anlamda millet olarak nitelendiriliyordu. Bu nedenle Türk, Rum, Bulgar, Arap olarak değil; Müslüman, Katolik, Protestan, Gregoryen, Ortodoks veya Yahudi olarak isimlendirilmişlerdir. Osmanlı Devleti hiçbir zaman kendi topraklarında yaşayan azınlıkların dillerine, dini düşüncelerine, kültürlerine bir kısıtlama getirmemiştir.

Bu sayede Osmanlı toprakları içinde yaşayan gayrimüslim tebaa asırlarca süren hakimiyet döneminde hiçbir sorun olmadan bir arada yaşamışlardır. Öyle ki bu azınlıklar kendi eğitim kurumlarının programlarında dahi özgür olduklarından dolayı her etnik grubun ayrı bir eğitim yapısı ve programı olduğu görülmektedir. Türk ve Müslüman tebaanın eğitim kurumları olan sıbyan okulları ile medreseler, modernleşme sürecinin başlaması ile 18. yüzyıl itibari ile yerini modern eğitim

kurumlarına bırakmışlardır. Bu dönemde azınlıklar tarafından da pek çok yeni okul açılarak faaliyete geçmiştir.

Osmanlı hükümetinin, gayrimüslim ve yabancı okullar da dahil olmak üzere, medreseler dışındaki eğitim kurumları üzerinde denetim kurma ve birtakım belirlemeler yapma yönündeki ilk girişimi, 1845 tarihli "Meclis-i Maarif-i Umumiye"dir. Bu kuruluşla amaçlanan, İmparatorluk sınırlarındaki tüm eğitim kurumlarının belli bir sisteme bağlanmasıdır (Büyükkarcı, 2003: 25).

28 Şubat 1856 tarihinde ilan edilen Islahat Fermanı, din ve mezhep hürriyeti ile Hıristiyan ve Müslüman tebaanın siyasi haklar yönünden eşitliği ilkesini getirmekle ülkedeki bu boşluğu doldurmuştur. Tanzimat Dönemi'nde çıkarılan 1869 tarihli "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi" ile özel okullar (bu kapsamda azınlık okulları da) hukuki dayanağa kavuşturulmuş ve genel eğitim düzeni içerisindeki yerini almıştır (Büyükkarcı, 2003: 27). Bu nizamnamenin 129. maddesinde Mekatib-i Hususiyye (Özel Okul) açılması imkânının cemaatlere (azınlıklara), ecnebilere (yabancılara) ve Osmanlı girişimcilerine tanındığı vurgulanmaktadır. 14 Aralık 1875 tarihinde yayınlanmış olan Ferman-ı Adalet'te, gayrimüslim cemaatlerin her türlü işlerinde ve mektep açmalarında kolaylık sağlanacağı gibi düzenlemeler yapılmışsa da bu hakların "sadık" uyrukların yararlanabileceği şekilde düzenleneceği gibi bir kısıtlama da mevcuttur (Vahapoğlu, 2005: 69).

Ferman-ı Adalet'ten bir yıl sonra, 23 Aralık 1876'da yayınlanan ve bugünkü anlamda, Osmanlı'da ilk anayasa sayılan Kanun-i Esasi azınlıkların eğitimi açısından da önem taşımaktadır. Mutlakiyet Dönemi'nde (1878-1908), azınlık ve yabancı okulları taşrada ve İstanbul'da artış göstermiş, bu durum Osmanlı yönetimince siyasi bir tehdit olarak algılanmıştır. 1896'da "Vilayet-i Şahane Maarif Müdürlerinin Vezaifini Mübeyyin Talimat"ın yayınlanmasıyla bu okulların denetim altına alınması amaçlanmıştır. Bu talimatla Maarif Müdürleri, azınlık ve yabancı okullarının denetlenmesi ve işleyişlerinin düzenlenmesi ile yükümlü tutulmuştur (Büyükkarcı, 2003: 30).

Islahat ve Tanzimat Fermanlarının ardından Osmanlı topraklarında yaşayan gayrimüslim tebaaya verilen yeni haklar ve özgürlükler sonucunda 19. yüzyılın ortalarından sonra kendi eğitim politikalarına uyan okullar açılmıştır. Bu sayede azınlık olarak yaşadıkları Osmanlı Devleti'nde kültürel, siyasi, ticari ve ekonomik açıdan kendilerine bir yer edinmeye başlayarak döneminin en geniş topraklarına sahip stratejik olarak iki kıtayı birbirine bağlayan Avrupa ile Asya kıtası arasında bir köprü olan Osmanlı Devleti'nde emperyalist düşüncelerini yaymaya başladılar. Öyle ki bu dönemde açılan okul sayısı diğer dönemlerde açılan okul sayılarından oldukça fazlaydı. Yabancı okulların açılıp çoğalmasında azınlıklara tanınan hakların yanı sıra kapitülasyonlar ve misyonerlik faaliyetlerinin de büyük etkisi olmuştur (Haydaroğlu, 1990: 15-16).

Osmanlı Devleti'nde gayrimüslimlere okul açma yetkisi verilen Islahat Fermana göre, bütün tebaanın çocukları Osmanlı sivil ve askerî okullarına eşit şartlarda girebilecek ve resmî olarak tanınan bütün dinî cemaatler, devlet denetiminde olması koşuluyla, kendi okullarını kurabileceklerdi (Şekil 2) (Somel, 2010: 66-67).

Şekil 2: Osmanlı İmparatorluğu'nda Edirne, Tekirdağ, Kırklareli ve Çatalca'daki okulları gösteren harita (Eylül 1914) (URL 2)

1869 Maârif-i Umûmiye Nizamnâmesi ile dini cemaatlerin okul açma yetkileri belli şartlara bağlanmıştır. Nizamnamede "Mekâtib-i Husûsiye" olarak zikredilen bu okulların, masraflarına, öğretmen ve personel maaşlarına karışılmamış ve bu tür giderlerin devlete herhangi bir yük getirmeden kendi vakıf veya cemaatleri tarafından karşılanmasını şart koşulmuştur. Ancak devlet tamamen kontrolü de elden bırakmamıştır. Zira bu okullarda görev yapacak öğretmenlerin Maârif Nezâreti veya mahalli Maârif idaresi'nden şehâdetnâme alması, Osmanlı aleyhine ders okutulmaması, ders kitaplarının devletçe tasdiki gibi hususlara dikkat çekilmiştir.

4. KIRKLARELİ MERKEZ İLÇEDE FAALİYET GÖSTERMİŞ GAYRİMÜSLİMLERE AİT OKULLAR

Bu bölümde çalışmanın omurgasını oluşturan Kırklareli Merkez ilçede 19. yüzyılda açılmış gayrimüslim okullarına ait elde edilen bilgi ve belgelere dayalı verilerden bahsedilmiştir.

Çalışma alanı olarak seçilen Kırklareli'nde 20. yüzyılın başlarına kadar gayrimüslim azınlıklar (Rum, Yahudi, Ermeni, Bulgar) ile Türk (Müslüman) tebaa sorunsuz bir şekilde aynı kentte, aynı mahallede, yan yana evlerde komşu olarak yaşamaktaydı (Toptaş, 2012: 3). Tanzimat ve Islahat Fermanları'nın ilan edilmesiyle birlikte Osmanlı Devleti'nde gayrimüslim azınlıkların yoğun olduğu tüm eyaletlerinde olduğu gibi Kırklareli Merkez ilçesinde de gayrimüslimlerce pek çok yapı inşa edilmiştir (Toptaş, 2012: 1). 19. yüzyılda gayrimüslim tebaa tarafından inşa edilen yapı türlerinden biri de okullardır.

Maârif Nâzırı Zühtü Paşa'nın raporuna göre Kırkkilise sancağında 1894 senesinde Rumlara ait 63, Bulgarlara ait 40, Katolıklara ait 2 ve Musevilere ait 1 mektep olup (BOA Y.PRK. MF. 3/31), vilayette en çok Bulgar mektebinin faaliyette olduğu yer burasıydı. Zühtü Paşa'nın raporunda bu okulların dereceleri (ibtidâi-rüşdiye) belirtilmemiştir. Ancak Maârif salnâmelerinden edindiğimiz bilgilere göre Kırkkilise sancağında bu dönemde 7 adet gayrimüslim rüşdiyesi bulunuyordu. Bu durumda raporda verilen gayrimüslim okullarının tamamına yakınının ibtidâi derecesinde olduğunu söyleyebiliriz.

1881-1882/1893 Osmanlı genel nüfus sayımlarında Kırkkilise sancağında, gayrimüslim nüfus %71, Müslüman nüfus ise %29'luk bir oranı teşkil etmekteydi (Karpas, 2010: 346-347). 1902 yılına gelindiğinde nüfus oranlarının Müslümanlar lehine değiştiği görülmektedir. 1319 Edirne vilayet salnâmesine göre, Kırkkilise sancağındaki İslam nüfusu %35'e yükselmiş, gayrimüslim nüfusu ise %65'e düşmüştür.

Kırkkiliseli gayrimüslimler sancakta ibtidâi ve rüşdiye derecesinde birçok okul açmışlardır. Hemen hemen her gayrimüslim köyünde ibtidâi mektebi bulunmaktaydı. Kırkkilise merkezde Bulgar (Tablo 1), Rum (Tablo 2) ve Musevi cemaatlerine ait ibtidâi mektepleri vardır.

Tablo 1: Kırkkilise Merkezdeki Bulgar Cemaati Mektepleri (Edirne Vilayet Salnamesi, 1310: 489)

Konumu	Adı	Öğrenci Sayısı
Tellakzâde Mahallesi	Bulgar Erkek Mektebi	89
Tellakzâde Mahallesi	Bulgar Erkek Mektebi	101
Hatice Hatun Mahallesi	Bulgar Erkek Mektebi	82
Karakaş Mahallesi	Bulgar Erkek Mektebi	90
Tellakzâde Mahallesi	Bulgar Kız Mektebi	60

Tablo 2: Kırkkilise Merkezdeki Rum Cemaati Mektepleri (Edirne Vilayet Salnamesi, 1310: 489)

Konumu	Adı	Öğrenci Sayısı
Cami-i Kebir Mahallesi	Rum Erkek Mektebi	207
Hacı Zekeriya Mahallesi	Rum Erkek Mektebi	160
Karakaş Mahallesi	Rum Erkek Mektebi	80
Yapraklı Mahallesi	Rum Kız Mektebi	85
Tellakzâde Mahallesi	Rum Kız Mektebi	85
Hacı Zekeriya Mahallesi	Rum Kız Mektebi	30
Karakaş Mahallesi	Rum Kız Mektebi	75

Kırkkilise merkezde Bulgar ve Rum okulları ağırlıkta olmakla birlikte Musevi cemaatinin de bir okulu bulunmaktaydı. Kırkkilise merkezde Karakaş Mahallesi'nde (BOA. İ.AZN. 36/1 lef 6, (9 Şaban 1317/13 Aralık 1899) bulunan ve 100 öğrenciye sahip erkek okulunun bilgileri aşağıda verilmiştir. Ancak Kırklareli Yahudi cemaatinin tarihini araştıran Erol Haker'e göre, 1878'den itibaren Kırklareli'de 1 kız, 1 erkek Yahudi okulu faaliyet göstermekteydi. Haker, Kırklareli Yahudi cemaatinin İspanyol kökenli olduğundan ve 1878'de 6-12 yaş arasındaki kız ve erkekler için iki okulun varlığından bahsetmiştir. Kız okulunun müdiresi Zimbul Bişue, 1882 yılında kız ve erkek okulunun aynı binada hizmet verdiğinden ve zemin katta kız okulu, birinci katta erkek okulunun olduğunu yazmıştır. Kırklareli'deki

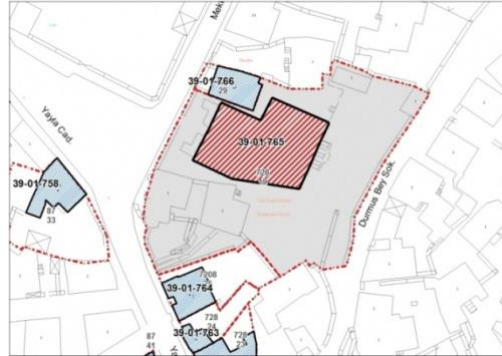
Yahudi okullarının fiziki durumu iç açıcı olmadığından Paris merkezli Alliance Cemiyeti'nden yardım istenmiştir. Cemiyet bu çağrıya kulak vererek, 150 mevcutlu bir erkek okulunu 1901-1902 ders yılında açmıştır. Bu erkek okulunun ilk müdürü de Samuel Mitrani Efendi'ydi. 1913 yılında Alliance, Kırklareli'de bir kız, bir erkek Yahudi okulu açtığını resmen duyurmuştur (Haker, 2002: 297, 308, 310).

Osmanlı arşivindeki bir belgeye göre, 1899 yılında Karakaş Mahallesi'ndeki eski Musevi okulu yıkılarak yenisinin inşası için ruhsat verilmiştir. Edirne Vilayet Salnâmelerinde geçen Kırklareli'deki 100 öğrencili Musevi Erkek Mektebi Karakaş Mahallesinde bulunmaktaydı (Edirne Vilayet Salnamesi, 1310: 489; Edirne Vilayet Salnamesi, 1319: 755).

II. Meşrutiyet döneminde de Kırkkilise'de mektep inşa faaliyetleri devam etmiştir. Hayırsever gayrimüslim vatandaşların arsalarını bağışlayarak burada mektep inşa ettirdikleri görülmektedir. 1911 yılında Kırkkilise merkezde Rum Cemaati kız çocukları için inşa edilen mektep, Dimitri'nin eşi Evante'ye ait arsa üzerine inşa edilmiştir (BOA. BEO. 3900/292458, (2 Cumadel ahire 1329/2 Mayıs 1329).

4.1 Astiki Skoli (Yunan Okulu) / 1833-1905

Yannakopulos kitabında hangi tarihte açıldığı kesin olarak bilinmeyen Astiki Skoli Rum Mektebi'nin Kırklareli (Kırkkilise) Yayla Meydanı'nda (Şekil 3) 1833 yılında inşa edildiğini belirtmiştir (Yannakopulos, 1994: 74). Bu bilginin doğruluğunu teyit edebileceğimiz bir belge ya da kaynak yoktur. Edirne Vilayet Salnameleri incelendiğinde Kırklareli (Kırkkilise) Rum Mektebi adı ilk kez 1300/1884 yılına ait olan kayıtlarda geçmektedir (Edirne Vilayet Salnamesi, 1300/1884: 122).

Şekil 3: Astiki Skoli (Yunan Okulu) / Vali Faik Üstün İlkokulu Kırklareli Envanter Vaziyet Planı (Kırklareli Kültür Varlıkları Envanter No: 39-01-765)

1902 tarihinde Kırklareli (Kırkkilise) vilayetinde bulunan eski Rum Mektebi'nin kullanılmaz hale gelmesi neticesinde yapının yıkılmasına ve yeni bir Rum Mektebi Rüşdiye'si yapılmasına karar verilmiştir. Eski yapının yıkılıp yerine yenisinin yapılabilmesi için öncelikle Rum piskoposu Kırkkilise Livası Belediye Meclisi'ne başvurmuştur. Kırkkilise Belediye Kalfası Haralumbo tarafından hazırlanan fiyat ve keşif defteri sonrasında ise yeniden inşa edilecek Rum Mektebi Rüşdiye'sinin resmi ve çizimi yaptırılmıştır (BOA., İ.AZN., 48/5, (26 Mart 1318/9 Nisan 1902) (Şekil 4)

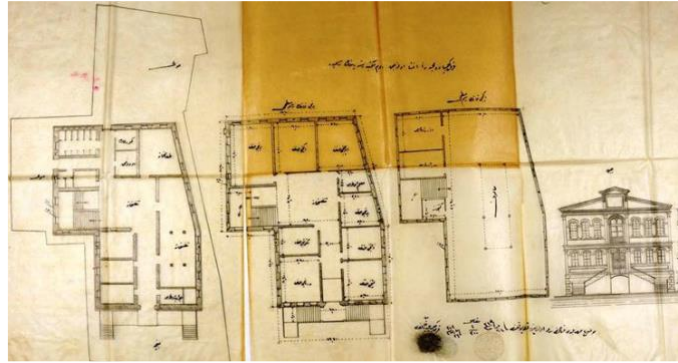
Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde yer alan belgenin eklerini incelediğimizde;

Birinci Ek: Rum Mektebi Rüşdiyesi Cephe Resmi incelendiğinde; Zemin kat yüksekliğinin 3 metre, birinci kat yüksekliğinin 4,50 metre ve ikinci kat yüksekliğinin 5,00 metre olduğu ve binanın toplam yüksekliğinin 12,5 metreyi bulduğu;

İkinci Ek: Rum Mektebi Rüşdiyesi zemin katın planı incelendiğinde; zemin katta bir tane hizmetli odası, üç tane boş oda, bir tane teneffüşhane, bir tane yemekhane, bir odunluk ile kömürlük ve 12 adet tuvaletin yer aldığı; zemin katın ortasının teneffüşhane olarak kullanılmak üzere boş bırakıldığı;

Üçüncü Ek: Rum Mektebi Rüşdiyesi birinci katın planı incelendiğinde; eğitim verilecek olan sekiz adet sınıfın tamamı ile öğretmenler odasının birinci katta yer aldığı; bu katın ortasının da tıpkı zemin katta olduğu gibi teneffüşhane olarak kullanılmak üzere boş bırakıldığı;

Dördüncü Ek: Rum Mektebi Rüşdiyesi ikinci katın planı incelendiğinde; bir adet idare odası, bir adet sergi odası ile bir adet kütüphanenin ikinci katta yer aldığı; bu katta 15,20 cm genişliğinde ve 27,90 cm uzunluğundaki orta alanın ise diğer katlardan farklı olarak büyük bir salon olarak kullanılmak üzere boş bırakıldığını (BOA., İ.AZN., 48/5, (26 Mart 1318/9 Nisan 1902) görmekteyiz.

Şekil 4: Astiki Skoli (Yunan Okulu) Planı (BOA, İ..AZN., 48/1320/B-05)

1905-1922 tarihleri arasında Rum Mektebi olarak hizmet etmiş olan bodrum katı olmayan yeni yapı zemin kat üzerine iki kat olmak üzere toplam 3 katlı olarak inşa edilmiştir (Dursunkaya, 1948b) (Şekil 5).

Şekil 5: Kırklareli Rum Okulu'na ait fotoğraflar / 20. yüzyıl başı (URL 3)

1923 tarihinde Ziya Gökalp İlkokulu olarak eğitim veren Kırklareli Paşa Köşkü yapısının öğrenci sayısına oranla küçük gelmesi nedeniyle burada eğitim gören öğrencilerin bir kısmı Rum Mektebi'ne aktarılmıştır. Bu tarihten itibaren dört sene boyunca Rum Mektebi Ziya Gökalp İlkokulu olarak hizmet vermiştir (Dursunkaya, 1948a).

1927-1953 tarihleri arasında 26 sene boyunca Rum Mektebi Kırklareli Ortaokulu olarak kullanılmıştır. 1927 yılında bu binada açılan ortaokul Kırklareli'nin ilk ortaokuludur. Kız ve erkek öğrenciye karma olarak eğitim vermiştir (Ünsal, 1957: 26). Yapının zemin katında depolar, tuvaletler, kütüphane, öğrenci kooperatifi, resim ve iş atölyeleri ile erkekler ve kızlar için iki ayrı vestiyer yer almaktaydı. Yapının birinci katının plan şeması zemin katın plan şemasından farklı olarak kullanılmıştır. Birinci katta dört adet yönetim odası ile çok amaçlı salon, üç adet derslik ve kimya-fizik laboratuvarı bulunmaktaydı. Yapının son katı olan ikinci kat ise dersane ve sahne olarak kullanılmıştır. 26 sene faaliyetine devam etmiş olan ortaokulda bu süreçte 4 hademe, 1 muhasebeci, 13 öğretmen ve 1 yazman hizmet vermiştir. Ayrıca 262'si kız ve 542'si erkek olmak üzere toplam 804 öğrenci mezun olmuştur (Dursunkaya, 1948a).

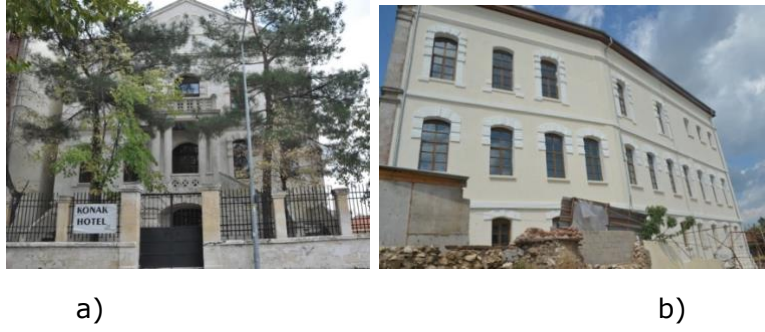
2 Eylül 1954 - 14 Aralık 2005 tarihleri arasında yapı çeşitli işlevler doğrultusunda hizmet vermiştir (Tablo 3). 14 Aralık 2005 tarihinde geçirdiği yangın sebebiyle çatısının tamamı ile döşemeleri büyük oranda yok olmuştur (Demirli, 2010: 15) (Şekil 6). Mülkiyeti Kırklareli Valiliği'ne ait "Korunması gerekli Kültür Varlığı olarak Tescilli" yapının restorasyon projeleri Kırklareli İl Özel İdaresi tarafından yapılmıştır. Restorasyon çalışmaları tamamlanmış olan yapı günümüzde Butik Otel olarak işletilmektedir (Tablo 3).

Tablo 3: Astiki Skoli (Yunan Okulu) hizmet verdiği dönemler ve işlevleri

Tarih Aralıkları	Kullanım Amacı
1905 - 1922	Rum Mektebi
1923- 1927	Ziya Gökalp İlkokulu
1927 - 1953	Kırklareli Ortaokulu
2 Eylül 1954 - 30 Eylül 1963	Kırklareli Lisesi (Ünsal, 1957: 26)
30 Eylül 1963 - 1965	Ticaret Lisesi
1965 - 5 Ekim 1971	Depo
5 Ekim 1971 - 14 Aralık 2005	Vali Faik Üstün İlköğretim Okulu (URL 4)
14 Aralık 2005	Yangın sonrası çatısı ve döşemeleri hasar görmüştür (Demirli, 2010: 15) (Şekil 6).
Günümüzde	Butik Otel (Şekil 7)

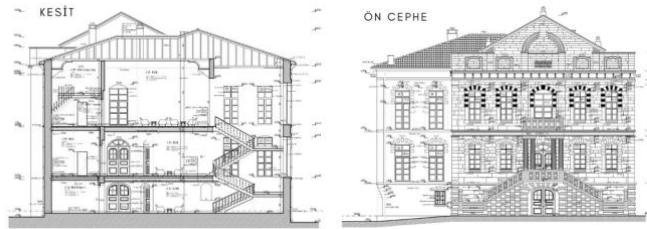

Şekil 6: Vali Faik Üstün İlköğretim Okulu'nun yangından sonraki durumu a) (URL 5); b) (URL 6)

Şekil 7: Vali Faik Üstün İlköğretim Okulu'nun restorasyon geçirdikten sonraki durumu a) (URL 7); b) (URL 6)

Bodrum katıyla birlikte 3 katlı yığma yapının Yayla Parkı ve Meydanına bakan ön cephesinde taş, Durmuş Bey Sokağı'na bakan arka cephesi ile yan cephelerinde ise tuğla malzeme kullanılmıştır. Üzeri kesme taş ile kaplanmış olan yapının moloz taşlı zemin kat duvarlarının köşe kısımları birbirinden farklı ebatlarda taşlar kullanılarak örülmüştür. Yapının katları arasında silmeler bulunmaktadır. Ayrıca giriş kısmında merdivenin ulaştığı taraçadan sütunlar kullanılarak yapının girişi vurgulanmıştır. Sütunların sonlandığı çatı kısmı üçgen bir alınlık ile bitirilerek yapıya Neo-Klasik bir görünüm katmıştır. Girişte bulunan sütunların üzerindeki balkon yapıya sonradan eklenmiştir. Sütunlarla vurgulanan yapının basık kemerli birinci kat girişine sütunların iki yanında yer alan merdivenler ile ulaşılmaktadır. Tam merkezde yer alan balkon gibi balkonu destekleyen sütunlar da yapıya sonradan eklenmiştir. Ana giriş cephesinde zemin ve birinci katta merkezin iki yanında ikişer tane basık kemerli pencere bulunmaktadır. Bu pencereler duvar yüzeyinden dışarıya taşırılarak aralıklı olarak kademelendirilmiştir (Şekil 8).

Şekil 8: Vali Faik Üstün İlköğretim Okulu'nun restorasyon kesit ve ön cephe çizimleri (URL 5)

4.2. Arion Müzik Okulu / 1895

Neo-klasik tarzdaki yapı, 1895 Yılında Yayla Meydanında inşa edilmiştir (URL 8) (Şekil 9).

a)

b)

Şekil 9: a ve b) Arion Müzik Okulu'na ait eski fotoğraflar (URL 8)

Bodrum üzerinde zemin ve birinci kat olmak üzere toplam iki katlı olan yapının giriş cephesinde merdivenler ile ulaşılan ana giriş kapısı bulunmaktadır. Giriş kapısının üzerinde cephenin merkezinde konsol olarak dışa taşmış bir balkon yer almaktadır. Zemin ve birinci katta giriş ve balkonun sağ ve sol yanlarında ikişer tane olmak üzere toplamda sekiz adet dikdörtgen pencere düzeni tekrar etmektedir. Yapıda kat aralarında silmeler, pencere kenarlarında gömülü yarım sütunlar ve çatı kısmında üçgen bir alınlık kullanılarak karakter katılmıştır. 2009 tarihinde geçirdiği restorasyon süreci sonrası günümüzde konut olarak kullanılan yapı; Yayla Meydanı'nda tarihi değeri olan diğer yapılara örnek teşkil etmiştir (Şekil 10).

Sayfa | 449

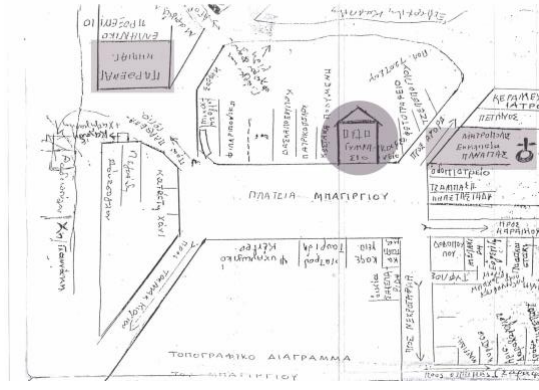

Şekil 10: Arion Müzik Okulu (Yayla Mahallesi 110 Ada 3 Parselde Konut) Kırklareli Envanter Vaziyet Planı ve Fotoğrafı (Kırklareli Kültür Varlıkları Envanter No: 39-01-784)

4.3. Parthenogogeio (Yunan Kız Okulu) / 20. Yüzyılın Başı

20. yüzyılın başlarında Rum Kız Okulu olarak hizmet vermiş olan Parthenogogeio; Kırklareli kökenli bir Rum olan Christos Ckrizikos'dan, Emekli öğretmen Şaban Ercan'ın, kendisiyle yaptığı görüşmeler esnasında alınan el çizimi krokisinde, bugün Tefik Fikret Yatılı İlköğretim Okulu olarak kullanılan tarihi binanın yerinde gösterilmektedir (Şekil 11). Dönemin okul mimarisine uygun bir üslupla inşa edilmiş olan yapının, bahsi geçen kız okulu olma ihtimali yüksektir (Demirli, 2010: 14) (Şekil 12).

19. Yüzyıl Sonlarında Kırklareli Merkez İlçede Bulunan Gayrimüslim Konutları
Gökben Pala Azsöz

Şekil 11: Yayla Meydanı'nın Mübadele öncesi durumunu gösteren kroki (Öğretmen Şaban Ercan Arşivinden)

Şekil 12: Tevfik Fikret İlköğretim Okulu a) Kırklareli Envanter Vaziyet Planı; b) Fotoğrafi (Kırklareli Kültür Varlıkları Envanter No: 39-01-780)

Kız Okulu olarak kullanılmakta iken (Demirli, 2010: 14), Kırklareli'nin Yunan işgali altında bulunduğu sırada, yerli Rum halk tarafından yeniden inşasına başlanan, ancak tamamlanamayan yapının, Cumhuriyetin ilanından sonra, Vali Ahmet Durmuş'un zamanında inşasına devam edilmiş, 10.11.1928 tarihinde Tevfik Fikret İlkokulu adı ile, törenle hizmete açılmıştır (Dursunkaya, 1948b); 1957 yılına kadar eğitim-öğretimine devam eden okul büyük bir onarımla bugünkü betonarme yapı durumuna getirilmiştir (Kırklareli Valiliği, Kırklareli İl Yıllığı, 1967: 214) (Şekil 13).

Şekil 13: Tevfik Fikret İlköğretim Okulu günümüzdeki durumu (URL 9)

Kagir olarak inşa edilmiş olan yapı bodrum, zemin kat ve birinci kat olmak üzere iki katlıdır. Yapının ana giriş cephesinde yer alan iki yarım sütun duvara gömülü olan iki yüksek kaide üzerinde yükselmektedir. Yapı kırma çatı ile son bulmaktadır. Tüm cephelerinde büyük dikdörtgen pencereler kullanılmış olan yapı, 1957 yılındaki onarımdan sonra büyük ölçüde özgünlüğünü yitirmiştir. Günümüzde Tefvik Fikret Yatılı İlköğretim Bölge Okulu olarak hizmet vermektedir.

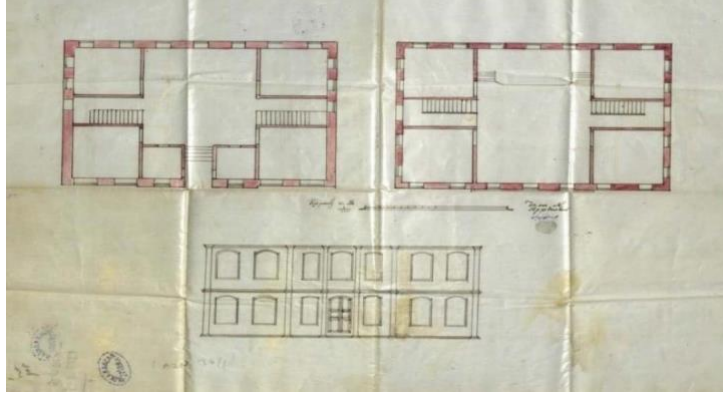
4.4. Alliance Yahudi Okulu / 1878

Osmanlı Devleti döneminde Kırklareli’de yaşayan Yahudilere ait tek okul, daha çok dinsel derslerin verildiği eski sinagogun (Karakas Mahallesi 25 ada, 9 parsel) yakınında bulunan sıbyan mektebi idi (Dursunkaya, 1948b). 1878 tarihinden sonra gayrimüslim tebaası tarafından işletilmeye başlanan bu okul iki katlıdır. Zemin ve birinci kat planlarından zemin katta kızlara ait dersliklerin, birinci katta ise erkeklere ait dersliklerin yer aldığı bilinmektedir (Haker, 2002: 308). 1897 yılında cemaat, okulun gerek fiziki gerekse eğitimsel yetersizliği nedeni ile eskiyen mektebin yıkılarak, kendi arsası üzerine yeniden inşası gündeme gelmiştir. Bu yıllarda adı geçen mahallede 94 hanede 886 Musevi bulunmaktaydı. Mektebin arsası üzerine uzunluğu 20 metre, genişliği 14 metre, yüksekliği 8 metre olarak, 43 pencere ve 3 kapıdan müteşekkil taş bir mektep yapılacaktır. Yeni mektebin inşası için Kırkkilise merkez Karakas Mahallesi’nde Musevi cemaatine Keşif defterinde belirtilen 71. 400 kuruş gider Kırkkilisel Yahudilerden toplanacak yardımlarla karşılanacaktır. Bu gideri karşılayabilmek için Musevi Cemiyeti Alliance Israelite Universelle’den (Alliance Israelite Universelle, Merkezi Paris’te bulunan Evrensel Yahudi Birliğidir) yardım istemiştir (Haker, 2002: 309).

150 erkek çocuk alacak şekilde planlanan okulun, üst katı, konser, tiyatro, tören vb. etkinliklerin yapılması için kullanılacaktır. Yaklaşık 1.200 altın lira inşaat maliyetinin 350 altın liralık kısmını Alliance’ın karşılayacak olması sonucunda, 13 Aralık 1899 yılında alınan izin ile (BOA. İ. AZN. 36/1 lef 6, (9 Şaban 1317/13 Aralık 1899); BOA. BEO. 1428/107027), 1900 yılında Karakas Mahallesi, Karakasbey Sokağında inşa edilen bu okul (Dursunkaya, 1948b), 1901 yılında faaliyete geçmiş, okulun haham olmayan ilk müdürü de Samuel Mitrani olmuştur (Haker, 2002: 309).

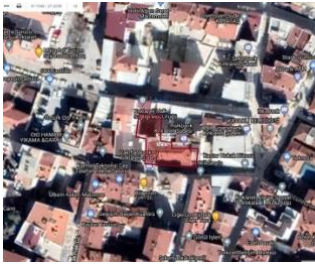
Ruhsat talebi eki okulun planı incelediğinde; iki katlı olan yapının birinci katına altı basamaklı bir merdiven ile ulaşıldığı, ana girişin hemen yanlarında iki adet yönetim odası ve bu odaların yanlarında ikişer tane olmak üzere toplamda dört tane eğitim odasının yer aldığı ve girişin açıldığı koridorun iki ucunda üst kata erişimin sağlandığı merdivenlerin yer aldığı görülmektedir. Yapının ikinci katında birinci kattaki derslik düzeni tekrar edilmiş ve orta kısımda birkaç basamakla yükseltilmiş platform yapılarak bu alan konferans salonu olarak tasarlanmıştır. Yapıya ait olan giriş cephesinin çizimi incelendiğinde ise içeri doğru çekilmiş ve altı basamak ile ulaşılan ana giriş kapısı dikkat çekmektedir. Simetrik bir ön cephesi olan yapının katları arasında silmeler kullanılmıştır. Birinci ve ikinci katta aynı pencere düzeni tekrar edilerek korunmuştur. Ana giriş kapısının sağ ve sol yanlarında üçer tane basık kemerli pencere konumlanmıştır, bu pencereler

arasında duvara gömülü yarım sütunlar yerleştirilmiştir. Yapı düz bir çatı ile sonlandırılmıştır (BOA, İ.AZN., 36/1317/Ş-01) (Şekil 14).

Şekil 14: Kırklareli'de Karakaş Mahallesi'nde Musevi Cemaati'ne Ait Taş Mektebin Yeniden İnşa Planı (1899) (BOA. İ. AZN. 36/1317/Ş-01) (Şekil 14).

Dönemin standartlarının üstünde eğitim veren okulda Yahudi çocuklarıyla birlikte ücreti karşılığında Bulgar, Rum ve Türk çocuklar da öğrenim görmekteydi (Haker, 2002: 310). Okul; 1926 tarihinde Alliance ile olan ilişkilerinin kesilmesinin ardından 1929 yılında kapatılmıştır. Ancak sadece 1 sene sonra 1930 tarihinde Türk Musevi İlkokulu adı ve bir Türk müdür ile tekrar açılmıştır. 1934 yılında yaşanan Yahudi karşıtı bazı olaylar nedeni ile kapanan okul binası (Haker, 2002: 314-315), 1946 yılında Musevi Cemaatinden kiralanarak bir müddet Akşam Kız Sanat Okulu olarak (Dursunkaya, 1948b), bir müddet ise ilkokul olarak kullanılmış, 1958 yılında Cumhuriyet İlkokulunun açılması ile tekrar kapanmıştır (Toptaş, 2012: 56). Nazif Karaçam'a göre, 1950'lere kadar ayakta kalan bu bina ne yazık ki günümüze kadar varlığını devam ettirememiştir. Aynı sokakta bulunan bir başka bina ile takas edilerek yıkılmış ve yerine Ticaret ve Sanayi Odası binası yapılmış (Karaçam, 1995: 157) 2019 tarihinde bu bina da yıkılmıştır. İleride Ticaret ve Sanayi Odası'nın yeni binasının yapılması planlanan arazi günümüzde boş olduğu için otopark olarak kullanılmaktadır (Şekil 15).

a)

b)

c)

Şekil 15: Alliance Yahudi Okulunun a) Konumu (URL 10); b) Yerine yapılan Ticaret ve Sanayi Odası (Toptaş, 2012: 46); c) Ticaret ve Sanayi Odası yıkıldıktan sonraki hali

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRMELER

19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başlarında, Osmanlı Devleti'nin eğitim anlayışının batı devletlerin eğitim sistemine göre geride kaldığı görülmüş ve eğitim sisteminde birtakım yenilikler yapılmaya başlanmıştır. Osmanlı topraklarında yaşayan

gayrimüslim azınlıklara verilen özgürlükler ve haklar sonrasında kendi kültür ve dini inançlarına uygun eğitim yapıları inşa etmelerine olanak doğmuştur. İlk başta Osmanlı Devleti'nin başkenti olan İstanbul'da başlayan yenilikçi görüş kısa sürede tüm Osmanlı coğrafyasında kendini hissettirmiştir. Bu bağlamda, çalışmanın ana konusunu 19. yüzyıl sonları Kırklareli Merkez İlçesinde açılan gayrimüslim okulları Tablo 4'de verilmiştir. Kırklareli'nde bu dönemde gayrimüslimlere ait çok sayıda (106 tane) okulun açılmış olmasına rağmen mevcut kaynaklarda tespit edilebilen belli başlı okullar haricinde diğerlerinin küçük ya da kısa ömürlü oldukları düşünülmektedir. 21. yüzyıla gelindiğinde o dönemde inşa edilmiş eğitim yapılarının küçük ölçekli yapılar olduğu düşünülse de dönemin imkanları ve nüfus yoğunluğu incelendiğinde bu yapıların ihtiyaçları karşıladığı görülmektedir.

Tablo 4: Çalışma Kapsamında Kırklareli Merkez İlçesinde İncelenen Gayrimüslim Okulları

Okulun Adı	Yapım Tarihi	Konumu	Günümüzdeki İşlevi	Fotoğraf ve Planlar
Astiki Skoli (Yunan Okulu)	1833	Yayla Mahallesi	Butik Otel	
Arion Müzik Okulu	1895	Yayla Mahallesi	Konut	
Parthenogogeio (Yunan Kız Okulu)	20. yüzyıl başı	Yayla Mahallesi	Tevfik Fikret İ.Ö.O.	
Alliance Yahudi Okulu	1878	Karakaş Mahallesi	Otopark	

Osmanlı genelinde olduğu gibi Kırklareli Merkez ilçesinde de gayrimüslim cemaatlere ait olan okulların büyük bir kısmı cemaat yardımlarıyla ve büyük miktarlarda olabilen bireysel para yardımlarıyla inşa edildiği ve devamlılığının sağlandığı görülmektedir.

Astiki Skoli ve Parthenogogeio'ya ait okul yapılarının başta ahşap olarak inşa edildikleri geçirdikleri restorasyonlardan sonra kagire ve betonarmeye çevrilmiştir. Arion Müzik Okulu ise ilk başta kagir olarak inşa edilmiş ve onarımları bu şekilde gerçekleştirilmiştir. Günümüze herhangi bir yapısı ulaşmamış olan Alliance Yahudi Okulu'nun mimari özellikleri bilinmemektedir.

Gayrimüslimlere ait bu okulların plan tipleri incelendiğinde orta hol ve sıra sıra odalar şeklinde dizildikleri dikkati çekmektedir. Okulların cephelerinde ise genelde Neoklasik öğeler kullanılmış ve bezemeler en aza indirilmiştir.

Bu araştırma sonucu elde edilen bilgi ve belgeler incelendiğinde; gayrimüslim azınlıklara tanınan yeni haklar doğrultusunda kültür ve inançlarını, eğitim anlayışlarını mimari olarak inşa ettikleri eğitim yapılarında uygulamışlardır. Okul yapıları buldukları coğrafyanın ve inşa edildiklerin dönemin imkanları doğrultusunda yöresel malzeme kullanılarak yapılmışlardır. Gayrimüslim azınlıkların ve yabancı devletlerin eğitime bilimsel yaklaşımı, Kırklareli'nin 19. yüzyıl kentsel mimari anlayışına da katkıda bulunmuştur. Bu çalışmada, 19. yüzyıl sonları ile 20. yüzyıl başları arasındaki dönem kapsamında Kırklareli Merkez ilçede Gayrimüslimler tarafından açılmış olan okul yapıları incelenerek bir arşiv oluşturulmuştur. Bu arşivin farklı şehirler baz alınarak yapılacak olan çalışmalara altlık oluşturması ve geçmişten günümüze kadar gelen bu kültürel mirasın gelecek nesillere aktarılmasına katkıda bulunması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

A. Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgeleri (BOA)

Bâb-ı Âli Evrak Odası Belgeleri (BEO).

BOA. BEO., H. 02/Cemaziyelevvel/1329, M. 02/Mayıs/1911, 3900/292458.

BOA. BEO. 1428/107027.

İradeler Adliye ve Mezâhip Nezâreti (İ.AZN).

BOA. İ.AZN., H. 09/Şaban/1317, M. 13/Aralık/1899, 36/1 lef 4.

BOA. İ.AZN., H. 09/Şaban/1317, M.13/Aralık/1899, 36/1 lef 6.

BOA. İ.AZN., H. 20/Zilhicce/1319, M. 9/Nisan/1902, 48/5.

BOA. İ.AZN. 48/1320/B-05

BOA. İ.AZN. 36/1317/Ş-01

Maârif Nezâreti Mektûbi Kalemi Belgeleri (MF. MKT).

BOA. Y.PRK. MF. 3/31

B. Salnâmeler, Ansiklopediler, Arşivler ve Kültür Varlıkları Envanterleri

1300 Edirne Vilayet Salnâmesi, Vilayet Matbaası, Edirne.

1309 Edirne Vilayet Salnâmesi, Vilayet Matbaası, Edirne.

1310 Edirne Vilayet Salnâmesi, Vilayet Matbaası, Edirne.

1319 Edirne Vilayet Salnâmesi, Vilayet Matbaası, Edirne.

“Kırklareli”, İslam Ansiklopedisi (1977), s.762.

Öğretmen Şaban Ercan Arşivi

Kırklareli Valiliği, Kırklareli İl Yıllığı, Kırklareli, 1967.

Kırklareli Kültür Varlıkları Envanter No: 39-01-765

Kırklareli Kültür Varlıkları Envanter No: 39-01-780

Kırklareli Kültür Varlıkları Envanter No: 39-01-784

C. Tetkik Eserler

- Akın, V. (1997). Kırklareli Adının Tarihçesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi II.*, 9.
- Büyükkarcı, S. (2003). *Türkiye’de Rum Okulları*. Konya: Yelken Yayınları.
- Büyükkarcı, S. (2004). *Türkiye’de Amerikan Okulları*. Konya: Yelken Basım Yayın.
- Demirli, M. (2010). *Kırklareli Rum Okulu Restorasyon Projesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dursunkaya, A. R. (1948a). *Kırklareli Vilayetini Tarih Coğrafya Kültür ve Eski Eserleri Yönünden Tetkik C. I*. Kırklareli: Yeşilyurt Basımevi.
- Dursunkaya, A. R. (1948b). *Kırklareli Vilayetini Tarih Coğrafya Kültür ve Eski Eserleri Yönünden Tetkik C. II*. Kırklareli: Yeşilyurt Basımevi.
- Gökbilgin, M. T. (1952). *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livâsı, Vakıflar-Mülkler-Mukataalar*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Hacıhafızoğlu, E. (2003). *Kırklareli’nin Mevcut Geleneksel Konut Çevresinin Kültür Bağlamında İncelenmesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Edirne.
- Haker, E. (2002). *Bir Zamanlar Kırklareli’de Yahudiler Yaşardı*. (Çev.). Natali Medina. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Haydaroğlu Polat, İ. (1990). *Osmanlı İmparatorluğu’nda Yabancı Okullar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Karaçam, N. (1995). *Efsaneden Gerçeğe*. Kırklareli: Özyılmaz Matbaası.
- Karpat, K. (2010). *Osmanlı Nüfusu 1830-1914*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kırklareli, (1983). *Yurt Ansiklopedisi*. İstanbul.
- Vahapoğlu, M. H. (2005). *Osmanlı’dan Günümüze Azınlık ve Yabancı Okullar*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Somel, S. A. (2010). *Osmanlı’da Eğitimin Modernleşmesi (1839-1908)*. (Çev.). Osman Yener. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Toptaş, B. (2012). *Kırklareli Merkez İlçe ve Köylerindeki Gayrimüslim Eserleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Turfan, P. (2013). *Osmanlıdan Günümüze İzmir’de Azınlık ve Yabancı Okullar*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Ünsal, S. (1957). *Kırklareli Monografisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul.
- Yannakopoulos, Y. (1994). *Doğu Trakya Saranda Eklesies*. S: 74, Selanik: Rodamos Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

URL 1: *Kırklareli*. Erişim Adresi: <https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C4%B1rklareli>,

Erişim Tarihi: 21.04.2021

URL 2: *Osmanlı İmparatorluğu’nda Edirne, Tekirdağ, Kırklareli ve Çatalca’daki okulları gösteren harita*

Erişim Adresi: <https://archives.saltresearch.org/handle/123456789/113021>

Erişim Tarihi: 07.07.2022

URL 3: *Kırklareli Rum Okulu’na ait bir fotoğraf/20. yüzyıl başı*.

Erişim Adresi: <http://www.eskiturkiye.net/2101/kirklareli-rum-okulu#lg=0&slide=0>,

Erişim Tarihi: 21.04.2021

URL 4: *Vali Faik Üstün İlkokulu.* Erişim Adresi: <http://www.mebk12.meb.gov.tr>,

Erişim Tarihi: 20.01.2020

URL 5: *Vali Faik Üstün İlköğretim Okulu.*

Erişim Adresi: <https://nilsen.com.tr/portfolios/vali-faik-ustun-kirklareli/>,

Erişim Tarihi: 20.04.2021

URL 6: *Vali Faik Üstün İlköğretim Okulu.*

Erişim Adresi: <http://www.kirklareli.gov.tr/kentin-kalbi-yayla-mahallesinde-atacak-bir-tarih-daha-canlaniyor>, Erişim Tarihi: 20.04.2021

URL 7: *Kırklareli Vali Faik Üstün İlkokulu Fotoğrafi.* Erişim Adresi:

<https://www.facebook.com/39kirklarelihaber/photos/a.781390258543104/4025367720811992/>, Erişim Tarihi: 20.04.2021

URL 8: *Arion Müzik Okulu.*

Erişim Adresi: <http://adrianou125.blogspot.com/2011/08/krklareli.html>,

Erişim Tarihi: 21.04.2021

URL 9: *Tevfik Fikret İlköğretim Okulu.* Erişim Adresi:

<https://tr.foursquare.com/v/tevfikfikretortaokulu/523adce711d2aeac71d5d322>,

Erişim Tarihi: 20.04.2021

URL 10: *Alliance Yahudi Okulunun Konumu.* Erişim Adresi:

<https://parsesorgu.tkgm.gov.tr/#ara/idari/164534/72/87/1619124480454>,

Erişim Tarihi: 23.04.2021

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET: Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde Tanzimat (1839) ve Islahat (1856) Fermanlarının ilan edilmesiyle gayrimüslim azınlıklara yeni haklar tanınarak ırk, dil, din ayrımı olmaksızın Osmanlı tebaasını eşit hale getirilmiştir. Osmanlı Devleti'nde, 19. yüzyılda modernleşme gayesiyle başlatılan eğitim reformu, sadece merkezlerde değil, taşrada da eğitilmiş insanların sayısı ve niteliklerini arttırmayı amaçlamıştır. Reform çalışmaları hem devlete ait okulların geliştirilmesinde hem de gayrimüslim azınlıklara ve yabancı devletlere ait okulların açılması ve yaygınlaşmasında etkili olmuştur. Özellikle 1856 Islahat Fermanı'ndan sonra gayrimüslim mektepleri ve yabancı devlet okullarının sayıları artmaya, 1867'de yürürlüğe giren "Tebaa-i Ecnebiyyenin Emlâke Mutasarrıf Olmaları" hakkındaki kanun ile taşraya yayılmaya başlamıştır. Bu okulların daha kontrollü açılması ve eğitimlerinin denetlenmesi amacıyla; 1 Eylül 1869'da "Maarif-i Umumiyye Nizamnamesi" yürürlüğe girmiştir. Bu nizamname ile gayrimüslim mekteplerinin ve yabancı devlet okullarının net bir şekilde tarifi yapılmıştır. Kırklareli Asya ile Avrupa arasındaki bağlantı yolunun üzerinde yer almasından dolayı stratejik açıdan önemli bir konuma sahiptir. Osmanlı Devleti zamanında Kırklise Sancağı olarak anılan Kırklareli'nde 19. yüzyıla kadar pek çok gayrimüslim azınlık sorunsuz bir şekilde hayatlarına devam etmişlerdir. Islahat ve Tanzimat Fermanlarının ilan edilmesinin ardından Osmanlı Topraklarında yaşayan azınlıklara özgürlükler ve yeni haklar tanınmıştır. Bu haklardan kentte yaşayan Türklerin yanında Rum, Bulgar ve Musevi azınlıklar da yararlanmışlardır. O döneme kadar kullandıkları okulları onarıp, kendi eğitim politikaları doğrultusunda yeni okullar inşa ederek faaliyete geçirmişlerdir. 19. yüzyılda Kırklareli Merkezi'nde karma okullar, ilkokul,

anaokulu, kız okulları, kent okulları ve yüksekokullarında yer aldığı Rumlara ait 8, Bulgarlara ait 3 ve Yahudilere ait 1, toplamda 13 gayrimüslim okulu hizmet vermekteydi. Ne yazık ki bu okullar arasından sadece Arion Müzik Okulu günümüze kadar ulaşabilmiştir; diğerleri vandalizm, doğa koşulları, savaş gibi nedenler sonucu yıkılarak yok olmuşlar, tarihte bir anı olarak kalmışlardır. Sonuç olarak; bu çalışmada Kırklareli Merkez ilçede hizmet vermiş gayrimüslim okulları araştırılarak incelenmiş, edinilen bilgiler doğrultusunda birtakım çıkarımlar yapılmıştır. Osmanlı Devleti sınırları içinde gayrimüslim azınlıkların okullarının kendilerine has, farklılıkları olan, inşa edildikleri bölgelere yenilik getiren ve sahip oldukları mimari özellikler ile inşa edildikleri dönemin özgün yaşam biçimini yansıttıkları görülmüştür.

EXTENDED ABSTRACT: During the Ottoman Empire Period, with the declaration of the Tanzimat (1839) and Islahat (1856) Edicts, non-Muslim minorities were given new rights and the Ottoman subjects were made equal regardless of race, language and religion. In the Ottoman Empire, the education reform, initiated for the purpose of modernization in the 19th century, aimed to increase the number and qualifications of educated people not only in centers but also in the rural areas. Reform efforts have been effective for both the development of state-owned schools and opening and popularization of non-Muslim minority and foreign-state schools. Especially, after the edict of reform in 1856, the number of non-Muslim schools and foreign public schools started to increase, and they spread to the rural areas with the law on "Tebaa-i Ecnebiyyenin Emlâke Mutasarrıf Olmaları" in 1867. In order to open more controlled and to inspect the education of non-Muslim and foreign public schools, "statute on general education" went into effect on September 1, 1869. With this regulation, the definition of non-Muslim schools and foreign public schools were clarified. Kırklareli has a strategically important location due to its location on the connection road between Asia and Europe. Dec. 19 In Kırklareli, which was called the Kırkklişe Sanjak during the Ottoman Empire. until the turn of the century, many non-Muslim minorities have continued their lives without any problems. After the promulgation of the Reformation and Tanzimat Edicts, the minorities living in the Ottoman Lands were granted freedoms and new rights. In addition to the Turks living in the city, the Greek, Bulgarian and Jewish minorities have also benefited from these rights. They repaired the schools they had used until that period and put them into operation by building new schools in accordance with their own educational policies. 19. in the century, there were 8 Greek-owned, 3 Bulgarian-owned and 1 Jewish-owned mixed schools, primary schools, kindergartens, girls' schools, urban schools and colleges in the Center of Kırklareli, a total of 13 non-Muslim schools were serving. Unfortunately, only Arion Music School has survived to this day among these schools; others have been destroyed and Decimated as a result of vandalism, natural conditions, war, and have remained as a memory in history. As a result; In this study, non-Muslim schools that have served in the Central district of Kırklareli have been investigated and examined, and some conclusions have been made in accordance with the information obtained. It has been seen that the schools of non-Muslim minorities within the borders of the Ottoman Empire reflect the unique way of life of the period in which they were built with their unique, distinctive features, bringing innovation to the regions in which they were built and with the architectural features they possess.